

ערעור על רעיון נאה

1

בפתיחתה של תערוכת-הציירים במגדל-דוד בירושלים הכריז שר החינוך והתרבות על תכנית שעלתה במחשבה להקים "קריית אמנים" בעיר העתיקה. הבשורה הזאת הובלטה בעיתונות כעיקרו של טקס-הפתיחה וזכתה להדים חיוביים ביותר.

למעשה, כבר יש תקדימים לרעיון זה. קריית-אמנים קיימת, כידוע, מזה שנים בצפת. אפילו כפר נטוש שלם – כפר עין-הוד – כולו אמנות, ואין צריך לומר יפו הקדומה. לגבי זו קיימת גם חברה מיוחדת, משותפת למשרד התיירות ולעיריית תל-אביב, ומטרתה המוצהרת של חברה זו להוסיף ולפתח את חלקה הקדמון של העיר, "כמרכז לאמנות ובידור", על-ידי אכלוס השטח באמנים והקמת סטודיות, גלריות ומועדונים אמנותיים.

קשה לומר, אפוא, כי ההכרח הוא שהעלה רעיון זה לגבי ירושלים העתיקה וכי ההספק האמנותי גולש על גדותיו עד כדי כך ש"קריית האמנים" הקיימות אינן מספיקות. היה מקום להניח כי אפילו רק מבחינה זו של היש המצוי כבר בעין, יכלה ירושלים העתיקה, שלאחר מלחמת-ששת-הימים, להיות נבדלת מערים קדמוניות אחרות על-ידי שהיא תוסיף לעמוד על תילה בלב קריית-אמנים. באה הצהרתו של שר החינוך והתרבות והפריכה סברה זו.

היקפה ופרטיה של התכנית, לגבי ירושלים, עוד לא נקבעו, אך דומני שעוד לפני התפרסם פרטי הביצוע ראוי רעיון זה לתהות עליו לא רק מצד היותו מיותר מבחינה כמותית, כנ"ל, אלא אף מעצם מהותו. דומני כי יש בו כדי לעורר תהייה והתנגדות אף מפני נימוקים שהם יסוד ענייניו של משרד החינוך והתרבות עצמו, כלומר מנימוקי תרבות ומנימוקים חינוכיים ואף מתוך נימוקים שבאמנות עצמה, במידה שהאמנות היא עניין שבטעם טוב.

2

מובן מאליו כי כלמתן עידוד לאמנים, אם על-ידי מלגות לסוגיהן ואם על-ידי סיוע לשיכון וכדומה, הוא עניין נאה. יכול משרד החינוך והתרבות ויכולה עיריית ירושלים להתייחס באהדה, ואפילו במידה של זכות-קדימה, אם רצונם בכך, לפניותיהם של אמנים המבקשים להשתכן בירושלים העתיקה (אם יש

כאלה) ולראות בכך אחד הגורמים המסייעים לאכלוס העיר העתיקה בתושבים יהודים כמקדם. אלא שתכנית זו, ששמענו מפי שר החינוך והתרבות, עיקרה אחר.

מדובר כאן לא על צד העידוד האישי לאמן ואף לא על האמנות עצמה, אלא על מסכת שלמה של יצירת הווי שמסביב לאמנות, הווי אשר לא טיבן המהותי של סמטאות ירושלים העתיקה מחייב אותו, אלא טיבן הפיטוריאסקי. כלומר, הדבר השטחי יותר מכל והמהותי פחות מכל הוא שעורר את הוגיו של רעיון קריית-האמנים לייחד לעניין זה דווקא את סביבות הר-הבית והכותל המערבי.

אמנם כן, אפיין הציורי, אולי אפילו ה"אקזוטי", של סמטאות העיר העתיקה הוא יסוד חשוב, ובכל זאת נדמה לי כי במידה שאנו מעוניינים ליצור דימוי נכון של חידוש הישוב היהודי בירושלים העתיקה עלינו להיות מעוניינים שהתנחלות זו לא תודגם על-ידי "תכנית אמנותית" כגון זו. עלינו לשים אל לב שרישומה של "קריית-אמנים" כזאת עשוי להיות רב יותר מתחומיה הגשמיים, שכן יסוד הראווה ו"הייצוג" שבה הוא מעצם טיבה ובכך היא עשויה לנסוך מצביונה על שטח רב ממנה עצמה ולהיות שלט בודד למדי, ואולי אף אחד הבולטים ביותר, לפי שעה, בהגשמת יישובה של ירושלים.

לא, איני רוצה לומר שקריית-אמנים היא עניין מופרך מעיקרו. אלא רצוי לומר כי ה"עיסוק המאורגן, הממלכתי, בעניין זה כיום, בסמטאות אלו דווקא, בין קרעי חייהן החשופים והעשנים עדיין, הוא דבר שצרימתו אינה מוטלת בספק והיא כה בולטת וברורה עד כי סופה להכריז על עצמה גם אם לא נעיר ונעורר. יש הבדל רב בין צווי הריסה ופינוי והעברת משפחות ערביות, על כורחן, אל שיכונים אחרים, לשם חישוף הכותל המערבי, או לשם נטיעת משתכנים יהודים שנעקרו ממקומות אלה בתש"ח, ובין צווי הריסה ופינוי לשם שיכוני סטודיו ומועדונים אמנותיים לבידור רוחני. מידת הכורח ומידת הצידוק אינן שוות בשני המקרים הללו. הן רחוקות זו מזו מרחק רב וברוח שביניהן מוצב ראי עקום, שבו מתעוותים לפרקים גם קווייהם של עניינים שביסוד. ייתכן שאין צורך להסביר הרבה, כי מראה גיגיות-כביסה של משפחות יהודיות בסמטאות העתיקות הללו, אשר יהודיהן נעקרו מהן בשנת תש"ח, ומראה פחי-האשפה וגרוטאות המסחר, הן סימן משכנע יותר, מצד הכורח והצדק של ההתנחלות, מאשר תמונות גואש ואקוורלים שתהיינה תלויות לאורך קירותיהן של סמטאות אלו – כפי שהודגם למרבה חוסר-הטעם ביפו העתיקה, אשר כתלי-סמטאות עתיקים ושחוקים מעוטרים בה כיום, לרגל שבוע האמנות, בציורי אמנים מתל-אביב. הנני סבור ש"קריית-אמנים" כזאת בסמטאות ירושלים צריכה להיות מקום אחרון שאליו יש להביא תיירים מחוץ-לארץ כדי לשכנע אותם בטבעיות החיים היהודיים בעיר זו, אף כי משרד-התיירות ודאי סבור אחרת.

עלינו לדעת שגם תולדות כיבושה של העיר העתיקה הזאת, במלחמת-ששת-הימים, מחייבות אולי להימנע מתכנית זו. לא קריית אמנות ותיירות צריכה לבוא בעקבותיהם של הכובשים והנופלים, אלא חיים יהודיים כפשוטם וכיסודם, אל חולין קדומים וחדשים שבהם, ועל פיח ועשן ושוק שבהם. כן, חיים אלא יש בהם מקום לכל, לשמחות ולעצב, לחגים ולתלאות, לדומן ולכסף, למצוות ולעבירות. יש בהם מקום גם לאמנות, אך לא לזו המקדימה את החיים ובאה במקומם, אלא לזו שצומחת יחד עימם ומתוכם.

3

יש להוסיף ולהעיר כי סימנן של קריות-אמנם כאלו שבעולם – ואני מציין זאת כסימן-היכר בלבד ולא לשלילה או לגנות – הוא לאו דווקא בכך שהן קשורות קשר שבהכרה למקום שבו הן נטועות, אלא סימנן הוא בכך שהן בנות-חורין מקשרי-מקום ומצמידות אל נכסי-דלא-ניידי. אחד מסימניהן, ובכך כוחן וחיובן, הוא נ י ג ו ד לסביבה ולא להתערות בה. קריית-אמנים כזאת לא תהא נאמנה לעצמה ולייעודה אם יסוד החירות והכפירה בסובב לא יגבר בה על יסוד ההזדהות השורשית והבולטת. אכן, אף מבחינה זו ספק הוא אם דווקא זוהי התכנית הצריכה להיות אחת הראשונות לסמל בה את חידוש הקשר היהודי עם סמטאות ירושלים העתיקה.

ראוי אולי להוסיף ולומר כי אף מבחינת סמל של תרבות אין להניח שקריית-אמנים כזאת עשויה להוסיף לירושלים העתיקה הרבה לעומת מה שכבר קשור בשמה ובמשמעותה של העיר הזאת בתחומי נכסי הרוח של היהדות, ובמה שנוסף לה משתי הדתות האחרות. המאמצים להוסיף לה כוח-משיכה תרבותי על ידי קריית-ציירים יהיו מבחינה זו לא רק מיותרים אלא אף מגוחכים קצת.

משום כך, ומכל הטעמים האחרים, נדמה שמשדד החינוך והתרבות לא רק שאינו צריך להיות בין הוגיה ומבשריה של תכנית זו, אלא שעליו להשתדל ולמנוע את ביצועה במידה שיימצאו קופצים עליה. תכנית זו שורשיה כה קלושים ונופה כה מופרך עד כי בקלות אפשר להתנזר מנה ולגנוז אותה. זהו רעיון שכדאי לוותר עליו.